

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/4—5

БЕОГРАД
1990.

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVIII (нова серија)

Св. 4—5 (1990)

САДРЖАЈ

Став САНУ о језику (уз расправу о језичким одредбама у уставу СР Хрватске)	197
Рад на осавремењавању наше правописне норме (МИТАР ПЕШИКАН)	200
Прилог дискусији о описним и односним придевима у српскохрватском језику (ИРЕНА ГРИЦКАТ)	214
Обликовање вокатива једине именичке I дефлекције у књижевним текстовима XX века (ВЛАДИМИР П. ГУДКОВ)	224
О нужности студиознијег приступа проучавању пасивних конструкција с трним партиципима (ВЛАДИМИР П. ГУДКОВ)	241
Један нарочити тип напоредних конструкција с придевским односним реченицама (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	246
Фонолошка структура риме и неки аспекти њене реализације у поезији Десанке Максимовић (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	262
Рјечници језика писаца — велики задатак наше лексикографије (МИЛОРАД ДЕШИЋ)	288
Симетрија и асиметрија у антонимским релацијама (ДАНКО ШИПКА)	295
Из историје српскохрватског израза (ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ)	302
Још једном о творбеном статусу именица <i>баснодром</i> , <i>ракетодром</i> (ГАЛИНА ТИРТОВА)	309
Регистар	313
Садржај XXVIII књиге <i>Нашег језика</i>	330

Владимир П. Гудков
(Фиолошки факултет, Москва)

ОБЛИКОВАЊЕ ВОКАТИВА ЈЕДНИНЕ ИМЕНИЧКЕ I ДЕКЛИНАЦИЈЕ У КЊИЖЕВНИМ ТЕКСТОВИМА XX ВЕКА

Из више литерарних дела аутор наводи бројне примере за репартицију наставака -е и -у у вокативу јединине, као и примере за обличку једнакост вок. и ном. Уочена су извесна одступања од нормативне граматике.

Приказујући облике за дозивање и ословљавање који се увршћују у падежну парадигму именица мушког рода, граматичари се суочавају са шароликом реалношћу. Наиме, прво, облици вокатива се оформљују алтернативним наставцима -е и -у, што нужно намеће потребу да се расветли употреба (домен) сваког од њих, њихова дистрибуција. Друго: поред форми за дозивање, обележених наставцима -е или -у, у истој функцији се примењују облици формално истоветни с номинативнима па се природно поставља питање о њиховом статусу.

Описујући обликовање вокатива, аутори фундаменталних граматичких дескрипција истичу пре свега да се појава наставка -у превасходно условљава садашњом или некадашњом мекоћом (умекшаношћу) сугласника на крају основе. Уз то се додаје да примена овог наставка одавно превазилази, прекорачује првобитне фонетске услове. Књижевни текстови класичне и савремене литературе стварно пружају обилне податке који сведоче о експанзији, ширењу наставка -у изван (преко) историјски омеђених оквира. Исп.:

Често те у сну снивам,
Моја љубави!
Често те тако виђам,
Цвете убави!..

Па где си, где си, душо,
Где си, анђелу?
Зашто ми кријеш лице,
Ружу румену?

(Ђура Јакшић, Љубав)

У овом случају је појава облика на -у мотивисана или подстакнута версификацијом: да није било на крају облика *румену*, *песник* би можда употребио вокатив на -е (*анђеле*). У овој прилици је, међутим, битно да облик с -у није сасвим стран песничком језичком осећању, није неприхватљив, бар у сличним условима.

Облици вокатива с наставком -у који се надовезује на одискона тврде сугласнике нису иначе реткост у савременој прози. У једној књизи, написаној и објављеној половином овог века, читамо, на пример:

... Браћо наша, мајке, станови у којима смо рођени, улицо у којој смо играли клиса, школе наше, паркови наши, све што смо имали: клупо под дрветом где лети има хлада, кревету у коме смо волели и сањарили, углу нашег првог састанка, багреми, крушко без плода, напукнути балкону, прозори, небо, наша младости... — све нам то уништавају, од свега остаје густ, црни дим и пламен што пече наша срца. (Миодрог Ђурђевић, *Сенке над Београдом. „Ново поколење“*, Београд, 1954, стр. 16).

Мада се вокатив *кревету*, *углу*, *балкону* косе с традиционалним нормативистичким препорукама, више пута објављиваним у жанру (рубрици) језичких (језикословних) поука, они нису нимало необични за књижевнојезичку стварност. Према томе, описна граматика као наука која је позвана да објективно одражава реалност књижевнојезичког израза и њену динамику, мора да беспристрасно региструје и осмишљава, третира таква колебања у морфологији, градећи базу за аргументована нормативистичка опредељења.

Друго. Осим нужности да се шире и детаљније испитује дистрибуција вокативних наставака -е и -у, посебну пажњу изискује и коришћење за дозивање, тј. у функцији вокатива, граматичких облика који се формално поклапају с облицима номинатива јединине. Не мислимо само на лична имена као што су *Марко*, *Радмило*, *Анте*, *Раде*, *Ђорђе*, *Милоје* и сл. и на инојезичка имена и презимена, о чему је већ опширно писано у стручној литератури. Посебно се истичу случајеви кад писци пренебрегавају постојеће, нормално оформљене облике вокатива па место њих употребљавају за дозивање облике једнаке номинативу.

Исп.:

— *Здраво, пјесниче. Како си?* (Р. Маринковић, *Киклоп*. Просвета, Београд, 1965, стр. 191).

— *Напред, песник, напред!* (И. Андрић, *Госпођица*. Просвета, Београд, 1961, стр. 193).

— *Човек љутило просикта: Пази ... балавче!* (Бранимир Ћосић, *Покошено поље*. Просвета, Београд, 1955, стр. 79).

— *И ти, балавац, стој!* (Исто, стр. 145).

Још пре четврт века Јован Вуковић је запазио и забележио да се употребом формално идентичних номинативу облика за дозивање изражава посебан лични однос између саговорника. „Од именице *момак*, нпр., — писао је проф. Вуковић, — дозивни вокатив је *момче*, међутим, у обичном, као узредном, ословљавању његов облик је *момак*, што значи у основи приснији контакт између говорног лица и слушаоца његова.”¹

Вокативом *тетак!*, по мишљењу сарајевског лингвисте, „обилежава [се] присност, интимност и симпатија која је стална појава у сродничким односима”. На сличан начин се тумачи и вокатив *мачак!* да би се на крају тог фрагментарног осврта закључило да примена алтернативних облика „зависи каткад и од функционалних вредности које они добијају у говорним ситуацијама...”² Вуковићев третман формално једнаких номинативу вокативних облика појединих именица на *a(k)* заслужује да се испита и оцени на обимнијем и разноврснијем материјалу.

Да би се добила објективнија представа о облицима вокатива јединине у именица које се у номинативу јд. завршавају на сугласник, прилажемо преглед података, поцрпених из ових књижевнојезичких извора (наводимо издања с условним ознакама за цитирање):

Алић — Целалудин Алић, Трошење гријеха. Свјетлост, Сарајево, 1980.

Андр. Госп. — Иво Андрић, Госпођица. Просвета, Београд, 1961.

Андр. Прип. I, II — Иво Андрић, Одабране приповетке. Књ. I и II. СКЗ, Београд, 1954.

Андр. Ђупр. — Иво Андрић, На Дрини ћуприја. Просвета, Београд, 1955.

Братић — Радослав Братић, Сумња у биографију. Просвета, Београд, 1981.

Давичо — Оскар Давичо, Зрењанин, Вишња за зидом. Просвета, Београд, 1963.

Крлежа — Мирослав Крлежа, Новеле (Сабрана дјела Мирослава Крлеже, св. VIII). Зора, Загреб, 1955.

Кулен. — Скендер Куленовић, Понорница. Нолит, Београд, 1977.

Лал. Прип. — Михаило Лалић, Изабране приповетке. Народна књига, Цетиње, 1950.

Лал. Раскид — Михаило Лалић, Раскид. Нолит, Београд, 1977.

¹ Јован Вуковић, Стабилност и нестабилност појединих граматичких категорија и иновације у књижевном језику. — Академија наука и умјетности БиХ, Радови, XXX, Одјељење друштвених наука, књ. 10, Сарајево, 1966, стр. 22.

² Исто, стр. 22.

Мар. Киклоп — Ранко Маринковић, Киклоп. Просвета, Београд, 1965.

Мар. Руке — Ранко Маринковић, Руке. Просвета, Београд, 1956.

Матић — Душан Матић, Избор текстова, МС — СКЗ, Нови Сад — Београд, 1966.

Назор — Владимир Назор, Сабрана дјела. Свезак XVII (Путописи, С партизанима, Партизанка Мара, У завичају). Загреб, 1977.

Поп. — Јован Поповић, Реда мора да буде. Нолит, Београд, 1974.

Самок. — Исак Самоковлија, Ханка. Свјетлост, Сарајево, 1954.

Сијарић — Ђамил Сијарић, Француски памук. Свјетлост, Сарајево, 1980.

Симић — Драган Симић, Лисополци. Белетра, Београд, 1959.

Смиљ. — Радомир Смиљанић, Бекство на Хелголанд. Просвета, Београд, 1977.

Ћоп. Дјечак — Бранко Ћопић, Дјечак прати змаја. Просвета, Београд,

Ћоп. IX — Бранко Ћопић, Сабрана дела. Књ. IX. Београд, 1964.

Ћоп. Пролом — Бранко Ћопић, Пролом. Просвета, Београд, 1955.

Ћос. Бран. — Бранимир Ћосић, Покошено поље. Просвета, Београд, 1955.

Ћос. Корени — Добрица Ћосић, Корени. Просвета, Београд, 1954.

Ћос. Сунце — Добрица Ћосић, Далеко је сунце. Просвета, Београд, 1955.

Угр. — Павле Угринов, Задат живот. Нолит, Београд, 1980.

Џес. — Аугуст Џесарец, Царева краљевина. Накладни завод Хрватске, Загреб, 1946.

Поједини интересантни и значајни примери узимани су и из других издања.

I

Наведимо грађу која одражава распоред наставка *-e* и *-y*. Преглед података, ексцерпираних из литерарних извора XX века, потврђује пре свега иначе општепознату појаву: избор наставка *-e* или *-y* генерално мотивише сугласник који долази на крају именичке основе. Истовремено, пошто деловање „фонетског“ фактора нема снагу апсолутног детерминизма, већ се у језичкој пракси очитују случајеви колебања у примени једног или другог наставка, прикупљена грађа омогућава да се ближе разјасне и пре-

цизирају додатни услови и ограничења дистрибуције двају наставака.

По више-мање хомогеном обликовању вокатива јд. и по флексијском варирању вокативних облика све расположиве потврде могу се разврстати у три групе. Једну групу података чине речи за које су типични облици вокатива с наставком *-е* а то су именице с основом на а) тврде сонанте *в, л, м, н*; б) на уснене сугласнике *б, п, ф*; в) на задњонепчане сугласнике *г, к, х* (који алтернарају са *ж, ч, ш*); г) на тврду африкату *џ* (која алтернира са *ч*).

Наводимо количинске карактеристике грађе и типичне мере. Цитати следе поступно према одостражњем (инверзном) редоследу именица у вокативу.

а) Именице на *-в*. Сви забележени у текстовима вокативни облици ових речи имају наставак *-е*. Исп.: Ехеј, лаве, буди ноћас будан... Ђоп. IX, 134; Сплавe јутра, зашто струјом центиш... Давичо, 142; Ђут, зврндове! Андр. Прип. II, 212; Лудове, што то уради? Назор, 171; О, хуљо, ниткове, гаде! Мар. Киклоп, 409; Чекајте, Шарове и мачору... Ђоп. IX, 153. Располажемо још потврдама за вокативе на *-е* за именице *лажов, лопов, Радисав, Милосав, Јаков*.

Именице на *-л*. У прегледаним текстовима регистровани су само облици на *-е*. Исп.: Ха-ха, Адмирале, који си ти мангун! Мар. Киклоп, 253; Капитале, здраво да се извиђамо! Ђос. Сунце, 390; Па... помозите му ви, анђеле, — одговори лијечник... Мар. Киклоп, 266; О, Аристотеле, Аристотеле! уздише први часник... Мар. Киклоп, 159; Тако то говориш ти, Пајзле. Цес. 137; Ти, ђаволе, иди... Сијарић, 29; Одступи, ђаволе, од крштене душе! Андр. Прип. I, 167; Хајде, Леко, хајде, соколе... Ђоп. Пролом, 622; Јуско, Јуле, соколе, да те оженимо... Сијарић, 232. Исто тако су оформљени облици вокатива именица *генерал (ђенерал), Смаил, Халил, Богумил, Вејсил, Гезул*.

Стопостотна заступљеност наставак *-е* у сакупљеној грађи не сме да означава да је наставак *-у* код именица на *-л* апсолутно немогућ. Сетимо се раније наведеног цитата из Јакшићеве песме: Где си, анђелу? Још један интересантан податак објавио је С. Бабић. Расправљајући о вокативу именице *пелео*, саопштио је: „у једној анкети међу студентима већина се определијелила за *пелелу*, 78 : 35”.³

Именице на *-м*. Сви вокативни облици, које смо забележили, имају наставак *-е*. Исп.: Викнуо си: Сезаме... Мар. Киклоп, 58; Секо Херцеговино! Алемe наш сјајни... Назор, 162; Пет, генералисиме. Матић, 155; Шта је ово, побратиме? Ђоп. IX, 123;

³ Стјепан Бабић, Требају ли нам вокативи именица које означају ствари? — Језик, год. XXV, Загреб, 1977/78, бр. 4, стр. 115.

Здраво, политкоме! Ћос. Сунце, 216; Хвала на причи, суседе друме! Ћоп. IX, 42. С истим наставком је забележен вокатив имена Селим, Рахим, Ибрахим, Фехим.

Именице на -н. У многобројним речима ове групе доминирају, уз ретка одступања, облици вокатива с наставком -е. Исп.: Кулине бане! Назор, 188; Шта је то амнестија? — Помиловање, букване кокошарски! Цес. 298; Слушај, ти, рођаче, ти, матори буздоване... Симић, 282; О тужни дане! Мар. Киклоп. 352; Благослови, оче гвардијане... Андр. Прип. I, 91; Ако, ако, брајкане! Ћос. Сунце, 47; Не смеш ти, друшкане, да пуцаш у кући! Угр., 170; Ћут', копилане један! Самок. 213; Хајдемо, брате... муслимане. Ћоп. Пролом, 557; Хеј, клипане! Алић, 56; Ти ћеш мене да учиш, деране... Смиљ., 122; Ћуране, чији си?! Ћоп. Пролом, 45; Парижанине, Парижанине... јави се! Крлежа, 22; 'Ајде, вјере ти, Бакуњине... Ћоп. Пролом, 509; Не смиј се, демоне... Мар. Киклоп, 122; Ал' шути, збиљо! Устај, снe! Назор, 10.

Могу се навести још слични облици именица Калибан, Јован, Срђан, партизан, Кристијан, Дамјан, Салкан, Ћоркан, Милан, Осман, глупан, домобран, Гавран, Хасан, капетан, Ристан, Ешан, Глишан, Младен, Огњен, Обрен, Вучен, Србин, Миладин, господин, Хусеин, грађанин, Зрењанин, Арапин, син, гурбстин, Мартин, домаћин, Турчин, Наполеон, Робинзон, Хиперион, Арон, Федун, мајмун, барун.

Вокатив с наставком -у је запажен код три именице: пехливан, (х)ајван и закон. Исп.: „Скитнице и пехливану“, устремим се на Кунстмалера... Кулен. 174; Људи моји, хајвану мој! Алић, 117; Хоће све нас да стрпа у њега, ајвану један. Лал. Раскид, 25; ... Мој закону... данас нисам дошла да се огледаш у мојим очима... Матић, 156.

б) Именице на -б. Сви забележени облици вокатива, осим једног изузетка, имају наставак -е. Исп.: И тако ти се ми, мој ахбабе, спасемо... Андр. Прип. I, 188; ... Стигни нас, јастријебе! Кулен. 121; Оде ти далеко, мој гарибе! Андр. Прип., 297; Земљо, неми гробе и колевко... Матић, 81; Е, мој голотрбе... Андр. Прип. II, 41; Ох, голубе мој... Мар. Киклоп, 148.

У једном случају је употребљен наставак -у: Једва смо вас дочекали, Хиперионе-Фебу, Сунце наше! Мар. Киклоп, 495, Додаћемо томе пример варирања вокатива у фразеолошком изразу за ленштину, наведеном у Матичином речнику: Лези, хлебе (хлебу), да те једем (одредница хлеб).

Именице на -п. Облици вокатива су оформљени само наставком -е. Исп.: Приапе, Приапе! узвикивала је она... Мар. Киклоп, 353; Шути ти, уљепе један! Андр. Прип. I, 366; Ово ћеш ми, поле, платити... Ћос. Бран. 497; Но, у кога да пуцаш, ти, топе убојити? Мар. Руке, 146; Лакше мангуле, рекла је... Алић

50. С наставком -е су забележени такође облици вокатива именица *полип*, *Јосип* и *Киклоп*.

Именице на -ф. У свим примерима вокатива је заступљен наставак -е. Исп.: Мало је то, *Назифе*, мало... Андр. Прип. I, 233; Наш *Шерифе*, наш јадане... Сијарић, 101; *Тартифе*, скидај маску! Мар. Киклоп, 335; Изволи, *филозофе* Чађаво Стакло — јави се Тенардје... Мар. Киклоп, 113. Исти наставак имају у вокативу и именице *шеф*, *Ариф*, *Јусуф*, *Рудолф*.

в) Именице на -г. То су речи *враг*, *бег*, *бог* и *друг*. Вокатив се оформљује наставком -е уз алтернацију г//ж. На пример: *Слушај ти, Заим-беже*... Ђоп. Пролом, 25. Други примери нису потребни.

Именице на -к. За вокативне облике ових речи је карактеристичан наставак -е уз алтернацију к//ч. Исп.: А шта ви то имате, господине *Мајдаче*? Цес. 108; Будало блесава! *Лудаче*! Ћос. Корени, 114; Немој, *ћаче*, немој, брате. Ђоп. Дјечак, 183; Да си ми жив и здрав, *роћаче*... Андр. Ђупр. 261; То су непоштена посла *имењаче*. Андр. Прип. I, 384; „Мали *глупаче*”, насмеши се једном *Тибор Светозару*... Поп. 167; Зелени *траче*, ти храно сад моја и животе мој! *Назор*, 10; Добро вече, *дјечаче*! Ђоп. IX, 223; Хајде, *даче*, баци ме у воду! Ђоп. IX, 124; *Крвниче*, нећеш више! Ћос. Сунце, 110; Тако, *свештениче*, да буде... Андр. Прип. I, 413; *Шути, циниче*! *Назор*, 171; Велики *пјесниче*, не разумијем вас. *Назор*, 42; Зашто ме ти, боже, *кажњаваш*, *бездушниче*! Ћос. Корени, 68; Ви сте, *Фредериче*, шупљи као бамбус. Мар. Киклоп, 238; О, биједни *Јориче*! Мар. Киклоп, 420; Ти си то, *патуљче*! *Назор*, 76; О удобни *замче*... *Назор*, 145; Хајде, удри, *Бауче*... Ђоп. Дјечак, 231; Народе, *пуче* мали и велики... Ђоп. Дјечак, 145; Ох, *благословљене* те сузе, *пуче* мој! Мар. Киклоп, 353; *Вуче*! *Разорујај га*! Ћос. Сунце, 143.

Број речи с наставком -е у вокативу је доста велики. Има потврда за именице: *ујак*, *јамак*, *јунак*, *обешењак*, *беспослењак*, *нећак*, *човек* (*човјек*), *љубавник*, *пуковник*, *бедник*, *наредник*, *председник*, *војник*, *земник*, (*велико*)*мученик*, *безумник*, *логорник*, *исписник*, (*не*)*сретник*, *несрећник*, *бескућник*, *поручник*, *грешник*, *Фридрик*, *патуљак*, *момак*, *пророк*, *хајдук*.

Забележено је три примера с наставком -у, сви у роману *Ранка Маринковића*. Исп.: И *чокањ* трећи донеси, *даждевњаку* *пјегави*... Мар. Киклоп, 187; *Шути, базилиску*! Мар. Киклоп, 495; *Пази*, кад ти кажем, *забушантски мачку*! Мар. Киклоп, 324. То, наравно, не значи да су ови и слични облици сасвим страни језику других књижевника. Облик *мачку* је, као што је познато, прихваћен књижевнојезичком нормом. Да додам још један пример из класичне литературе: *Акмаку* бре ниједан! ... Још ниси научио

да читаш! (С. Сремац, *Изабране приповетке*. Југословенска књига, Београд, 1951, стр. 226).

Међу речима на -к изузетна је по обликовању вокатива именица *синак*, која добија наставак -о, поред облика једнаког номинативу. Исп.: *Видиш, синак*, ваља да се ти и ја поразговоримо. Андр. Госп. 22; *Не знам, синко*, шта ће бити... Исто, 83.

Именице на -х. У вокативу су забележене две речи с наставком -е уз алтернацију х//ш. Исп.: *Сиктер, Влаше!* Андр. Ђупр. 50; *Ха, ето те, напокон, душе поткоренски!* Назор, 83; *Мој биједни душе, сјећат ћу се тебе!* Мар. Киклоп, 116. Једна именица је оформљена у вокативу наставком -у: *Одакле си, Бејтулаху?* Сијарић, 20; *Ти, Бејтулаху, ... скини ту кошуљу.* Сијарић, 29.

г) Именице на -ц. Типични су облици вокатива с наставком -е, праћеним алтернацијом ц//ч. Исп.: *Издајицо, подлаче!* Ђос. Бран. 225; *А то ли си ти, господине дрекавче...* Ђоп. IX, 37; *Мутаваче!* — говори лежерно... (Мутавац — презиме) Цес. 71; *Хајдемо ти и ја сада..., смутљивче!* Смиљ. 131; *Е, вала, синовче, знаш све...* Симић, 236; *Желуче, не буди луд...* Мар. Киклоп, 138; ... *Молим, господине суче...* Цес. 143; *О удобни замче Острошче...* Назор, 145; *Имаш ти право, синовче зече...* Ђоп. IX 279; *Месече, видео сам твој чисти поглед...* Матић, 41; *Здраво, Чакаранче!* Ђос. Корени, 147; ... *То је твој нови стан, принче Хајне.* Цес. 354—355; *Да ли би и сада рекао, стари јарче, да је живот болест?* Смиљ. 39; *Бранићу нашу кућу исто онако као и ти, о, Велики Борче.* Ђоп. IX, 63; *О, јадни свече са црквених портала...* Мар. Киклоп, 200; *Оче прото!* Андр. Прип. I, 253.

Располажемо сличним потврдама и за именице балавац, бодљивац, неваљалац, садилац, стриц, црнац, жутокљунац, магарац, писац.

У једном случају је -ц испред наставка е- остао непромењен: *Хајде ти, Маце*, премести се на друго место (име Мац; Ј. Поповић, *Избор*. Нови Сад, 1953, стр. 116).

Основни извори, искоришћени за овај рад, пружили су само један пример вокатива на -у иза -ц-: *Господине Розенкранцу*, зову вас горе на суд! Цес. 408. Можемо се још сетити нормативног вокатива *коњицу*. На исти начин је Исидора Секулић образовала вокатив *црквенословенизма агњец*; *Госпођице Агнице*, агњецу бо-жји, реците ми... (И. Секулић, *Из прошлости*. Београд — Сарајево, 1919, стр. 141).

За вокатив именица с основом на тврде зубне и предњонепчане сугласнике *д*, *т*, *з*, *с*, *р* може се уопштено рећи да је код њих обликовно стање вокатива мање уједначено па чак и нестабилно. То најуверљивије илуструју именице с двојаким облицима.

Именице на -д. Регистровано је седамнаест речи с вокативом на -с. Исп.: *Па, као да ти је на мене криво, гаде дугачки!* Лал.

Прип. 50; А шта си ти радио, шта? Сатирао кости, гаде један! Самок. 56; Малко си остарио, закашњели номаде! Назор, 179; О, да си благословљен, Смраде мој исконоски! Мар. Киклоп, 161; Ето, медведе, види сад. . . Ђоп. IX, 33; Шта кријеш, дједе. . . Братић, 160; Господе, нека ти је слава и хвала! Самок. 174; Е, мој роде, да ти само знаш. . . Симић, 119; Молим вас, драги барде. . . Мар. Киклоп, 28; Уђите само, не уједа. Марш, Лорде! Ђос. Бран. 166; Оппростите, милорде. . . Мар. Киклоп, 189; Славни суде! Крлежа, 265. Облике вокатива на -е имају и речи Мухамед, Мехмед, сусед, Давид, народ, изрод.

Три именице су оформљене у вокативу наставком -у: О ти, заслепљујући недогледу. . . Матић, 96; О, ви, . . . слузави гастероподу. . . Мар. Киклоп, 255; Октоподу, полипе, . . . — обрати се љубазно. . . Мар. Киклоп, 113.

Реч јад има вокатив с оба наставка: Е, јаде наш; Андр. Ђупр. 57; Јаде мој, јаде мој. Смиљ. 142; Бјежи, јаду мој горки! Ђоп. Дјечак, 306; А ти ме, јаду, уштинеш, уједеш. . . Ђос. Корени, 57.

Именице на -т. Преко двадесет речи је забележено с наставком вокатива -е. Исп.: Не, чуј, Митридаге. . . Мар. Киклоп, 392; Ко би рекао да те толико воле, Симате! Братић, 169; О, бога ти твога, пенате. . . Мар. Киклоп, 176; Па лепо, зете, нека ти је са срећом! Ђос. Бран. 237; Друже шифранте, живље! Давичо, 77; Проклети цемента! Назор, 370; Животе, проклет заувек. Давичо, 95; Здраво, кокоте! Мар. Киклоп, 388; Еј, Чрте, древни наш коварни боже. . . Назор, 79; Добар дан, драги госте. . . Ђоп. IX, 75; Једну мање, ђуђуте! Да ниси писан'о. . . Андр. Прип. I, 384; Ја? Нисам ништа. — Јеси, фунцуте. Назор, 372.

Још су забележени облици на -е именица брат, Мурат, идиот, Елиот, Алберт, Христ, антихрист, Бурмут (презиме), мамут.

Вокатив именица депутат и студент обележен је наставком -у: А знате ли ви, депутату човјечанства, шта је енергија? Мар. Киклоп, 470; Студенту, пусти сад векторе! Давичо, 72.

За именице цвет, шерет, командант и дост има потврда са оба вокативна наставка. Исп.: Имаш право, водени цвету. Ђоп. IX, 72; О рајски цвијете мој. . . Мар. Киклоп, 76; . . . Ђутиш, стари шерете. Ј. Поповић, Избор. Нови Сад, 1953, стр. 29; Чисти-де се одавде, шерету један. . . Симић, 124; Увриједио си ме, доте и пријатељу. . . Андр. Прип. II, 93; Еј, досту, 'ајдемо, болац, у Америку. Ђоп. Дјечак, 81. Именица командант добија у више потврда вокативни наставак -е. Исп.: Команданте Мома, . . . отвори ми складиште оружја. . . Назор, 145; Оппростите, нисам знао, господине команданте. . . Мар. Киклоп, 162; Ево га, друже команданте. Ђоп. Пролом, 525. Исти облик је употребљен у Ђошићевом роману још петнаестак пута, али поред тога се једном појавио облик

с наставком -у: Друже команданту, ово ти шаљу. . . Ђоп. Пролом, 642.

Именице на -з. Две старе и доста фреквентне именице, кнез и витез, обликују вокатив наставком -е уз алтернацију з//ж: Овај, кнеже, све сам нешто мислио. . . Ђоп. Пролом, 289; Витеже! — кликне Уго. Мар. Киклоп, 32; Јадни хрватски витеже! Цес. 244.

Осталим забележеним у текстовима примерима својствене су обе могуће флексије, при количинској премоћи наставка -е. Исп.: Шта је? Теби се спава, јарамазе? Андр. Ђупр. 46; Ха, Ђерзелезе! Андр. Прип. I, 11; Идризе, не дај! Самок. 82; Ама видим и ја, мој хаџи-Хафизе, да не слуги на добро. . . Андр. Прип. I, 422; Ах, ах, још се ругаш, стари угурсузе! Ђоп. IX, 92.

Именице с вокативом на -у: Ја не правим самоубојство, мамлазу жељезни! Мар. Киклоп, 202 (да додамо да је у речнику САНУ наведен пример из текста О. Давича с обликом вокатива мамлазе); Знате ли шта, Бурмазу. . . (Бурмаз — презиме) Ђос. Бран. 409; Колико вам је година, Бурмазу? Исто, 447; Баксузу, мичи ми се с очију! Ђос. Корени, 92—93; Видиш, баксузу, шта моја ћерка рађа! Исто, 221.

Именице на -с. У овој групи су у једнакој сразмери заступљени облици с -е и с -у. Исп.: Свеједно, гласе у роси. . . Давичо, 149; А бога ти, паласе, јеси ли ти находио. . . Андр. Прип. I, 15; Нисам полицајац, Настасе! Угр. 347; О, Зеусе, врати кости. . . Мар. Киклоп, 126; Ено га, силази на облацима! Исусе, Исусе! Андр. Прип. 146.

Облици с наставком: -у: Уважени кнеже Крушкотресу, бјежи. . . Ђоп. IX, 140; Шта буљиш у мене, је ли ти, сифилису божји? Мар. Руке, 258; Свеједно, мирису дуге између два пролећа! Давичо, 149; Рођени мој носу, пољубио бих те. . . Ђоп. IX, 289. За вокатив именице пас има потврде из књиге С. Џунића: Проклетниче, псу проклети. . . (Слободан Џунић, Зрна. Ново поколење, Београд, 1951, стр. 99).

Именице на -р. У овој групи речи има релативно многобројних потврда за вокативе с обадва могућа наставка. Ради боље прегледности наводимо сву расположиву грађу.

Цитати с облицима на -е: Добро, главаре. Идем. Назор, 331; Ти си, Лазаре! Андр. Прип. II, 53; А ти, Лазаре, са мном! Назор, 203; О, моћни Цезаре. . . Мар. Киклоп, 307 (сличних потврда има и на стр. 309, 328); Ходи, Светозаре! Поп. 112 (и још неколико примера; као и код Давича, 126); А у свакој боци по један будни лар. . . Ларе, спаваш ли? Мар. Киклоп, 176; Тако је, кумпаре! Назор, 362; Царе, царе, врати ми моју принцезу! Цес. 262—263; А друкчије ти, царе, не може бити. Сијарић, 120; Самичаре, одлучи. Давичо, 38; Она нам је, честити везире, као каква вриједна снаха. . . Сијарић, 35; Добро ми дошао, брате Владимире! Назор,

186; *Витомире, Витомире, Витомире!* Андр. Прип. II, 82 (и 83, 101); *Бећару*, — зовнуо га је. — *Бећире*, требаш и мени. Сијарић, 144; *Побјегао сам; са војне сам, Тахире, побјегао...* Сијарић, 258; *Тиборе, драги, будите паметни!* Поп. 167; *'Ајде, разговоре мој...* Ђоп. Пролом, 28; *Пси, Шандоре, отерај псе, забога, Шандоре!* Ђос. Бран. 191; *Сједи, Годоре!* Самок. 248 (исто тако и код Бранка Ђопића, више пута); *Хајде, хајде, Матадоре...* Мар. Киклоп, 358; *Назоре, на брод! Назор, 57 (и 161); Прозоре, прометни се у врата! Назор, 147; Искључено, гос... брате мајоре...* Ђоп. Дјечак, 220 (и Мар. Киклоп, 322, 365); ... *Ждероњо, Санчо, поноре глади...* Мар. Киклоп, 326; *Па добро, пречасни господине монсињоре!* Крлежа, 181 (и 184, 185); *Професоре, професоре, имате ли нешто песета?* Мар. Киклоп, 206; *Опјевани Дурмиторе, васеље туриста...* Назор, 231; *Да, — повиси глас Петровић, — да, господине директоре.* Ђос. Бран. 562 (тако и Поп. 170, Цес. 81, 101); *Марш, Дијана, Хекторе, чукело!* Ђос. Бран. 191; *Овде, докторе.* Ђос. Бран. 60 (тако и Мар. Киклоп, 160, 193); *Господине докторе, директоре генерални, ја знам...* Матић, 154; *Мајсторе, дош'о Мула Мујо...* Андр. Прип. II, 85 (и Назор, 283); *Ветре, звижди јаче!* Давичо, 98; *А знате ли ви, господине Петре...* Мар. Киклоп, 424; *Нека их, нек се играју, Митре!* Самок. 211; *Шта то, Дмитре?* Ђоп. Дјечак, 52; *У флаши стакленој живјети, о Јупитре свемоћни...* Мар. Киклоп, 176; *Аман, господине министре...* Андр. Прип. II, 305; *Ми, друже министре, сељаци, још немамо стипендије...* Симић, 214 (тако и Ђос. Бран. 358); *Пропали смо, дакле...* — *Пропали сасвим, мој велики Мештре.* Мар. Киклоп, 46.

Примери вокатива с наставком -у: *Прекрасни бумбару, стара делијо и јуначе, треба ми помоћ...* Ђоп. IX, 27; *Конобару, дедер се пожури! Алић, 131; Дух, хо-хо, нема духа, гробару мој жути!* Цес. 162; *Јесам, господару, велим ја њему...* Поп. 84 (тако и 85; Назор, 69, 268; Сијарић, 171; Мар. Киклоп, 288, 355); *Еј, беземљашу, Саво Лаћару...* Давичо, 24; *Сликару, гдје су ти боје?* Назор, 284; *Слушај, бакалару безглави...* Мар. Киклоп, 114; *О камилару, тјерај...* Назор, 47; *Хеј, водомару риболовче, узми у кљун каменчић...* Ђоп. IX, 100; *Шта да радимо, брате крчмару?* Ђоп. IX, 126; ... *Збогом, ноћни кошмару...* Алић, 12; *Млинару, прими ме!* Назор, 148; *Маестро, Лешинару олимпијски, доста сте дерали јетра...* Мар. Киклоп, 57; *Хеј, звонару, куд си ти то јутрос ударио?* Ђоп. Дјечак, 90; *Ви, непоправљиви сањару!* Цес. 110; *Ти, сањару, који си пуштао...* Назор, 56; *Откуда ти, чича Дињару, знаш...* Ђоп. IX, 207; *Ево, друже секретару — обраћа се...* Симић, 260; *Врачару-погађачу, начини ми амајлију...* Ђоп. IX, 227; *Господине тамничару, молим вас...* Цес. 72 (и 75, 421, 457, 474, 479); *Кључару, не тражи оне...* Давичо, 131; *Кључару, шта то значи?* Цес. 457; *Убићу вас, живодеру!* Поп. 129; *У шта си заћорио,*

фрајеру? Алић, 18 (и 81); Удри, удри, фудбалеру... Лал. Раскид, 316; Еј, Хитлеру, да знаш... Поп. 144; Друже планеру, смелије! Давичо, 114; А шта да радим, господине инжењеру? Мар. Киклоп, 161; Шоферу, дедер, молим те... Ђоп. IX, 165; Ти, гренадиру, стани мирно... Ђос. Сунце, 115; Пиониру, душо, понеси ми ово писмо... Ђоп. IX, 166; Разумем, друже куриру. Ђос. Сунце, 101 (и 214); А питам ја тебе, официру, је ли ово турско село... Ђос. Корени, 130; ... Реко слатка, чисти извору... Матић, 170; А шта је уфање? реци ти тамо, Кондору Андски. Мар. Киклоп, 13; Чекајте, Шарове и мачору... Ђоп. IX, 153 (и 151); Сретно ти, друже геометру, само ти уживај! Мар. Руке, 168; Еј, пандуру! Води ме у апсу! Ђос. Корени, 158.

Именице, у чијим се вокативним облицима употребљавају оба наставка: Вјерујте ми, пољаре. Назор, 364; Пољару, ти ме смаграш једним од њих. Назор, 364; Што, пољару? Исто; Друже комесару, шта је то анархиста? Ђоп. Пролом 507 (тако и 532 и још више пута); Ту сам, друже комесару. Ђос. Сунце, 66 (тако и 125, 189, 250, 310, 384); Шта је то, друже комесаре? Ђос. Сунце, 141; Друже комесаре, ја мислим... Исто, 190 (и 306); Није то, буразере. Андр. Госп. 134; Лепо говориш, буразере... Андр. Госп. 149; Буразере, ја за тебе... Андр. Прип. I, 252; Ја, мој буразере... Ђоп. Дјечак, 273; Е, нема тога, буразере... Ђоп. Пролом, 378 (и 286, 607, 729); Е, чекај, буразеру... Ђоп. Пролом, 134 (и 359, 664); Ђуткац, буразеру; Ђоп. IX, 194 (и 131, 170); Буразеру, чувај се. Мар. Киклоп, 316 (и 380, 502); Имаш срећу у животу. — Чини ти се, буразеру. Алић, 12 (и 90); Гангстеру један, рече... Лал. Прип. 150; Сигурно си му нешто подвалио, ти, гангстере распопски! Исто, 187; О командире, не мучи ме више... Андр. Прип. II, 57; Командире, хоћу! Назор, 245; Шта је, Милане? — Ништа, друже командире. Ђоп. Пролом, 531 (и 620); Срамота, командире... Ђоп. Пролом, 232 (и 512, 556, 634, 659); Командире, срами се! Ђоп. Дјечак, 291 (и Ђоп. IX, 267); Убиј ме, злотворе! Ђос. Корени, 195; Не смиј се, злотворе! Мар. Киклоп, 120 (и 417); Пропалице! Злотвору! Шепуриш се својом празном тиквом! Смиљ. 157; Смрдљиви створе! Смиљ. 156; Амо, слатки створу! Братић, 132; Знаш ли гдје идеш, телећи створу? Братић, 137.

Уопште узев, у формама вокатива оних речи чија се основа завршава на -р очигује се нестабилност. Упадљиво је велик број именица у вокативу које прихватају оба алтернативна наставка. Види се још да се међу примерима с флексијом -у налази само једна лична именица. Може да се закључи да мушка имена и надимци добијају у вокативу по правилу наставак -е. И још једно ограничење може да се забележи: именицама с „непостојаним“ а такође је својствен у вокативу претежно наставак -е.

Посебну, трећу, групу чине именице мушког рода чији се вокативни облици оформљују по правилу наставком -у. У њу спадају речи с оснoвом на тврде шупштаве сугласнике ж, ш, тврде африкате ч, џ и меке сонанте и африкате ј, љ, њ, ђ и ћ.

Именице на -ж. У прегледаним текстовима су се нашли облици вокатива именица *лупеж* и *морж*, у оба случаја с наставком -у: *Петнаест хлебова, лупежу! Самок. 234; Ех, ти, моржу један!* Ђоп. IX, 171.

Именице на -ш. За њих је карактеристичан такође наставак -у. Исп.: *Кад седнем, друже кочијашу срески, ја кажем... Ђос. Сунце, 391; 'Ајде, будалашу... Андр. Ђупр. 246; Еј, беземљашу, за туђим плугом... Давичо, 24; Много сте нам јада дали, кошуљашу, а и ми вама. Лал. Раскид, 137; А шта је то љубав, ти... Кљунашу чудновати? Мар. Киклоп, 13; Е, Дмитрашу. Дмитрашу... Ђоп. Дјечак, 129; Још ноћас сам, вечиташу, плакао... Давичо, 136; Збогом, водени мишу... Ђоп. IX, 69 (тако и Ђос. Корени, 152; Мар. Руке, 52); ... Удри, олошу и изроде људски! Лал. Прип. 212.*

Међутим, вокатив имена *Лајош* је оформљен наставком -е: *Шта радиш, Лајоше?* Поп. 162, док је име *Милош* заступљено у вокативу с оба наставка: *Милошу*, тражили су те... Ђоп. Пролом, 68 (и 69, 73 и још више пута); *Драги мој Милоше...* Ђос. Сунце, 33 (и 34, 38, 238, 239). Слична је ситуација и са именом *Урош*: *Урошу, ево то нам је тај.* Ђоп. Пролом, 70 (и 97, 240 и још неколико пута); *Како сте, чика Уроше?* И. Секулић, *Из прошлости*, 1919, стр. 92.

Именице на -ч. Сви забележени облици вокатива имају наставка -у. Исп.: *Ковачу, умријећеш заборављен...* Ђоп. Дјечак, 131 (исто тако и код *Назора*, 127, 172); *И ти потеци, рвачу сетни...* Давичо, 71; *Октоподу, полипе, хоботнице, усисачу прашице...* Мар. Киклоп, 113; *Весели нас, летачу...* Братић, 126; *Бишчу граде, као да бијаше суђено...* Назор, 119.

Именице на -ј, -љ, -ћ. Сви њихови облици вокатива, регистровани у текстовима, обележени су наставком -у. Исп.: *Дођи, глупи трамвају!* Мар. Киклоп, 202; *Лицемјерче и фаризеју, одмјетнице од Христа...* Назор, 197; *Славују, како ти је?* Ђос. Сунце, 72; *А то сте ви, господине краљу...* Цес. 275; *Сиђи, пријатељу!* Лал. Прип. 171; *Немој да се љутиш, пријатељу...* Андр. Прип. I, 121; *О, ви, ... самозвани нарицатељу...* Мар. Киклоп, 255; *Јуре, градитељу мојих кула и грчких храмова, крчитељу мојих путељака...* Назор, 72; *Боже створитељу...* Кулен. 47; *Учитељу, умирите се, молим вас! Смиљ. 182; ... Нисам ни ја траву пасео, мој паметњаковићу!* Мар. Руке, 239; *Младићу, излазиш ли?* Братић, 10; као и низ презимена на -ић.

У прегледаним текстовима није се нашло потврда за вокатив јд. именица с основом на -ц, -њ и -ћ. Може се, међутим, тврдити да оне по свој прилици обликују вокатив наставком -у.

Дати преглед књижевнојезичке грађе не претендује, наравно, на далекосежне закључке. Али, ако се изнесени подаци упореде с оним што је о вокативу написано у угледним граматикама српскохрватског језика, од Маретићеве до загребачке „приручне“, постаје очигледно да је књижевнојезичка пракса шира, богатија, „многоликија“ од устаљених правила, констатација и препорука лингводескрипције традиције. То се тиче, између осталог, именица с основом на -з, -с, -д, -т, мушких имена на -р и -ш, и појединих речи друкчије структуре. Изнесена ограничена грађа, делимично коригујући сазнања и представе о обликовању вокатива, демонстрира истовремено нужност и актуелност даљег испитивања савремене језичке реалности и њене динамике.

II

Немалобројни случајеви „дозивне“ употребе формално једнаких номинативу именичких облика могу се по разнородним маркантним признацима разврстати, распоредити у неколико група.

Једну скупину потврда за вокатив „номинативног“ типа чине облици имена и презимена очевидно страног порекла као и имена с кајкавским фонетским особинама. Исп.: Шта је, Ејуб? . . . Знам, знам, Ејуб. . . Андр. Ђупр. 220; Па знаш, гдје су кључеви, Лојз! Мар. Руке, 76; Говориш глупости, Мак. . . Мар. Киклоп, 144; Признајте, Мачек, не играјте се са мном! Цес. 118 (али и: Одговорите ми, Мачку, — смјешка се Рашула. Цес. 120 и још неколико сличних примера); А како сте, Тончек? Цес. 205; Либер фон Леденик, неизмјерно ми је жао. . . Андр. Прип. II, 111; Мишел, Мишел! — викала је. . . Андр. Прип. II, 381; Чекајте! Шоп, примите! Ђос. Бран. 436; Чујте, Курт, сутра ћемо рачун уредити. Мар. Киклоп, 291 (тако и 290, 398, али и: О, господине Курте. . . 289); Спавај, мали Мац! Ј. Поповић, Избор. Нови Сад, 1953, стр. 108 (исти облик је заступљен и на стр. 111, 117, али у једном случају има и Маце, 116).

Без српскохрватских вокативних наставака употребљавају се стране речи за ословљавање камарад и мистер: Зато довиђења, камарад, жури ми се. Мар. Руке, 212; Мистер, вратити се! Назор, 47.

Запажају се „номинативни“ облици вокатива презимена на -ац и -ов: Слушајте, Марковац. Ви сте стар и искусан новинар. Ђос. Бран. 548; Еј, Узелац, Ђоп. Пролом, 46; Слушајте, Дилберов.

Узмите кола. . . Ћос. Бран. 437. Ту, међутим, нема јединства. Исп.: *Мутавац!* — дигнуо се Рашула. . . Мутавац, . . окрене се. Ћес. 173, али и *Мутавче!* — говори лежерно. . . Ћес. 71 (исти облик је употребљен и на стр. 112, 158 и још неколико пута); *Здраво, Ча-каранче!* Ћос. Корени, 147.

Номинативни облик се користи, а то, чини се, није забележено у граматицама, при обраћању, апеловању на неку војну јединицу, чијим називом служи именица мушког рода. Исп.: *Одред, мирно!* Ћос. Сунце, 140; *Вод, у стрелце!* Ћос. Корени, 131; *Напријед, Гавране!* *Напријед, Ударни батаљон!* Ћоп. Дјечак, 311.

У употреби једнаких номинативу облика за дозивање у појединим случајевима долази, изгледа, до изражаја утицај говорних особина оне дијалекатске области чији амбијент дочарава књижевник. На такав начин се могу, вероватно, објаснити дозивни облици *бег* и *отац* у делима Бранка Ћопића и Скендера Куленовића. Исп.: *Бег, закаснићемо. . . Кулен. 22;* *Склањај се, драги Хрустембег. . . Кулен. 48* (и још десетак сличних примера, с једним изузетком: *Мој Тахирбеже!* 111); *Ама, шта си ти то, синко, наумио. . . У 'ајдуке, шта ли? — Момак тужно и клонуло погну главу. — Драги отац, данас друге нема: баш у 'ајдуке. Ил' то ил' под усташку сикиру. А ја. . . А ја се, драги отац, не дам клати. Ћоп. Пролом, 221* (иначе Ћопић употребљава и облик *оче*, нпр.: *Далеки мој оче, можеш ипак бити срећан. Ћоп. IX, 75*); *Не могу више с њим, отац. Кулен. 77; Ево, отац драги, све је сад у твојој руци. Кулен. 81.*

„Номинативни“ вокативи се појављују у приповеткама Ива Андрића и М. Крлеже и као индивидуално обележје говора појединих ликова. Исп.: *Знате, тако ме зову, господин официр. Андр. Прип. II, 482; К'о бога вас молим, господин официр. . . Исто, 490; Ја не разумијем, господин надстражар, како сте ви могли допустити. . . — Ја не знам, господине равнатељу — одговорио је Крањчец потресен и очајан. — А знате ли ви, господине надстражар, да он сам за себе изјављује . . . да је нихилист. . . Крлежа, 270; А, то сте ви, драги господин Кавран! Крлежа, 184; Прехладит ћете се овако, господин Кавран! Исто, 404.*

Најзад, у доста многобројним примерима „номинативни“ вокатив наступа као носилац посебне изражајне функције: изражава информацију о односу говорног лица према саговорнику. Употреба номинативног облика место правог вокатива бива скопчана с испољавањем снисходљивости према партнеру, истицањем дистанце, супериорности па чак и омаловажавања и презира.

Исп.: *Извлачио је ноге из хлача с осмијехом генерала који иде у лаку побједу. . . — Дођи, врабац. . . — рече јој бацивши се у кревет нехајно. Мар. Киклоп, 120; Ех, ти, мали. . . Чуј, клинац, тек си матурирао и већ паметујеш. Алић, 50—51.*

Лепа илустрација се садржи у Андрићевој *Госпођици*, где се између осталог описује наступ неког песника у друштву пијаних скоројевића, за које је тај песник биће нижег реда. У том контексту је сасвим на свом месту облик вокатива, формално идентичан номинативу, Наиме:

- Та пустите већ једаред човека да рецитује. . .
- Па де, де, хајде, да и то видимо.
- Ама седи, бре, шта ће нам то! . .
- Та пустите човека!
- Напред, песник, напред! . .
- Ама, ко доведе ову песничку веру вечерас, да нам квари расположење? Андр. Госп. 193 и 194.

Није случајно, судећи по свему, што се „номинативни“ вокатив доста често појављује код именица с пејоративним значењем. Исп.: А откуд и шта ће теби то, *факин?* Цес. 14; И ти, *балавац*, стој! Ђос. Бран. 145 (поред примера: Пази. . . *балавче!* 79); Јеси ли ти, *папас*, одавде? Андр. Прип. I, 14 (и: А бога ти, *папасе*, јеси ли ти *находно*. . . Исто, 15); Хеј, *чистунац!* — *викао* је за мнош. . . Угр. 400; *Дрипац!* Опет си с нама! — *зачуо* је његов шиштави глас. Алић, 136.

У доста обичној употреби вокатива *келнер!*, *конобар!*, *носач!* назире се израз ооцијалне неједнакости, својеврсног нехаја према људима „нижих“ занимања.

Срећу се у књижевним текстовима и „номинативни“ вокатив презимена на *-ић*. Нпр.: Управо у томе тренутку стигао је логорник Шкуро и повикао: *Матачић*, ни корака натраг! Ђоп. Пролом, 342. Контекст, у којем се појављују такви облици, најчешће открива слободан, фамилијаран или супериоран став онога који говори према адресату, тј. ти облици су посебно стилски обележени. У роману Аугуста Цесарца презиме *Петковић* има само праве вокативне облике, док презиме *Јуришић* фигурира при ословљавању час с наставком *-у*, час без њега, а то одражава место и улогу сваког од двојице персонажа у систему ликова.

На крају ћемо се осврнути на вокативне облике именице *момак*. Ј. Вуковић је, како је то наведено на почетку овог рада, писао да ова реч има вокатив *момче* и *момак* и да употреба облика *момак* „значи у основи п р и с н и ј и контакт између говорног лица и слушаоца његова“. У књижевним делима има потврда за оба облика. Исп.: *Седи, момче!* — понуди му он на његово запрепашћење столицу. — *Узми флашу*, стара је *комовица*. Ђос. Сунце, 173; *Хвала вам, господине докторе* — *наклони се* *Мелкиор* у *повлачењу*. — *Добро, добро, момче, довићења*. . . Мар. Киклоп, 335; *Ми нисмо мекушци, момак!* — упозоравао ме је. Угр. 29.

Специфичност употребе дозивног облика момак разоткрива један пасус из приповетке А. Исаковића. Наиме:

[Друг из Београда] Још је рекао: Знаш, момак, она парола у шећерани је сурова.

Момак, шта му то значи. У реду, млад сам, пустио сам бркове. Сви су их пустили.

Не волим ни оно „друг“. Друже, то је озбиљно (А. Исаковић, Празни брегови. Просвета, Београд, 1978, стр. 166).

Размишљајући о реакцији јунака приповетке на дозивни облик момак, може се закључити да он замера и самој лексеми (у којој осећа понижавајућу алузију на његову младост), и њеном граматичком облику, на шта указује асоцијација са сличним обликом друг, према којем осећа одбојност. Све то значи да су, стилистички гледано, облици момче и друже стилски неутрални, док су момак и друг у функцији вокатива стилски обојени. Не ради се о „приснијем контакту“, како је тврдио Ј. Вуковић, већ о нијанси супериорности, лежерности, ноншалантности, карактеристичној за став личности која говори.

Постоји мишљење да се дозивни облик друг појавио под утицајем руског језика. Тешко да се то може аргументовано доказати. Сви су изгледи да је употреба номинативног облика друг место (и поред) вокатива друже настала у токовима морфолошког развоја самог српскохрватског језика. (Има, међутим, један случај, где се заиста може видети резултат руског утицаја, а то су дозивни облици таквих именица као што су одред, батаљон и сл., јер је у војној терминологији и фразеологији утицај руског језика на српскохрватски био изванредно јак.)

Примена формално различитих од вокатива дозивних облика условљава се, како то показује испитани материјал, низом разнородних фактора. Подаци, сакупљени у књижевнојезичким изворима и презентирани у овом раду, показују да су наша знања још увек ограничена и да су за стицање уверљивијих и прецизнијих представа о дистрибуцији вокативних облика потребна опсежнија и дубља истраживања с применом савршеније методике.

Summary

Vladimir P. Gudkov

THE FORMATION OF THE VOCATIVE SINGULAR OF THE FIRST NOUN DECLENSION IN 20th CENTURY LITERATURE

The author illustrates the distribution of the vocative singular endings *-e* and *-u* with numerous examples from several literary works. He also exemplifies the identical forms of the nominative and the vocative. Besides, he has observed some deviations from the normative grammar.